

**ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ
ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА
УКРАЇНИ З ІНОЗЕМНИМИ ДЕРЖАВАМИ**

Р.М. Терлецький
підполковник юстиції,
випускник Національного університету
оборони України імені І. Черняхівського

Постановка проблеми. Міжнародні передачі товарів військового призначення являють собою явище, характерне для розвитку сучасних міжнародних відносин. Це обумовлено суверенним правом держав одержувати в цілях оборони ОВТ, які надходять, зокрема, із зовнішніх джерел. Незважаючи на доволі обмежену частку обсягів торгівлі зброєю в загальносвітовому товарообігу, саме ВТС держав визначає рівень взаємної довіри, значною мірою впливає на формування та подальший характер відносин між ними, тому його дослідження набуває додаткової наукової та практичної актуальності.

У процесі здійснення переходу до ринкової економіки в Україні склався вимушено високий ступінь відкритості економіки в аспекті залежності економічних процесів усередині країни від зовнішніх економічних чинників. Ця підвищена відкритість поєднується з недорозвиненими механізмами функціонування відкритого до зовнішнього світу господарства, що об'єднують загальну інституційну основу відкритої ринкової економіки, інфраструктуру зовнішньоекономічної діяльності, державне регулювання. Внаслідок цього підвищена відкритість призводить і до підвищеної вразливості національної економіки, формування переважно односторонньої залежності від світового господарства за відсутності належного впливу на його умови в зворотному напрямку. Враховуючи це, стратегічним завданням української зовнішньої політики має бути перетворення країни з об'єкта на впливовий суб'єкт міжнародних відносин.

З проголошенням незалежності перед Україною постали нові зовнішньополітичні та зовнішньоекономічні проблеми, в тому числі необхідність здійснення такого специфічного виду діяльності, як експорт озброєнь, що значною мірою визначає роль держави в сучасній системі міжнародних відносин. Для розв'язання комплексу загальнодержавних проблем Україна претендує на стаке місце серед провідних світових експортерів озброєнь і водночас бере активну участь у підтриманні регіональної та глобальної безпеки. Таким чином, необхідність забезпечення балансу політичних, економічних та інших національних інтересів, пов'язаних із експортом ОВТ, визначає доцільність наукового вивчення даної проблеми.

Україна успадкувала близько 30% ВПК колишнього СРСР та близько 20% його наукових і дослідницьких центрів. Варто зазначити, що за радянських часів у виробництві зразків ОВТ частка України становила лише 3%, Росії біля 85%, а у кінцевих розробках військової продукції відповідно 7% і 91%. На підприємствах ОПК України будувалася майже половина авіа несучих кораблів, крейсерів і кораблів інших класів військово-морського флоту, стартових ракет, танків та радіоелектронного обладнання. Але українська продукція складала переважно комплектуючі, що ставило в залежність майбутнє більшості підприємств та відповідно їх робітників. Крім того, більшість підприємств була налаштована на випуск таких обсягів оборонної продукції, які не були потрібні Україні, виходячи з нових історичних реалій.

На Україну, зокрема, припадало майже третина космічного потенціалу колишнього СРСР, у створенні ракет та супутників брали участь понад 140 конструкторських бюро, підприємств та інститутів. З 20 типів міжконтинентальних ракет 12 вироблялись в Україні. Така ситуація була, з одного боку, загрозливою для розвитку такого високотехнологічного сектору як ОПК, а з іншого, — стимулювала пошук можливостей для збуту оборонної продукції за кордоном.

Формування ринкових відносин в Україні, крім того, обумовило процеси конверсії і диверсифікації оборонного виробництва, які б часто були несистемними. При значному скороченні в кілька разів оборонного замовлення в ході розпочатої конверсії відбулася часткова інтеграція оборонного і цивільного машинобудування, однак зниження питомої ваги оборонної продукції в загальних обсягах продукції комплексу не вирішило долю ОПК в цілому.

Коли на початку 1996 р. Український ОПК налічував уже тільки близько 400 підприємств і виробляв близько 7% від обсягів 1991 р., гостро постало питання його подальшого розвитку. Фактично ОПК опинився на межі, коли відсутність рішень призвела б до його втрати. Додатковою проблемою стала необхідність суттєвого скорочення національних збройних сил, оскільки спадщина СРСР являла собою понад 900-тисячне військово-угруповання (720 тисяч військовослужбовців та 180 тисяч цивільного персоналу) з величезною кількістю ОВТ, яке тільки за основними видами озброєння складало 6500 танків, 7000 БМП, 7200 гармат та мінометів, 1500 бойових літаків.

Саме внаслідок вищезазначених факторів ринок озброєння став для України одним із найважливіших сегментів загального світового ринку. Крім того, зовнішньоторговельні операції із зброєю, чутливими технологіями або спеціальними послугами тісно пов'язані з міжнародною і внутрішньою політикою. Нарешті, успішно торгувати зброєю можуть лише ті держави, які мають політичний вплив у світі, з одного боку, і які володіють розвиненим високотехнологічним виробництвом, — з іншого. Отже, присутність України на світовому ринку озброєння має велике політичне й економічне значення для майбутнього розвитку держави.

При формуванні нової ідеології ВТС України з іноземними державами та прийнятті рішення щодо централізації збройового експорту військово-політичним керівництвом держави було максимально враховано роль і місце ОПК

в економіці та безпеці. А саме, ОПК не тільки забезпечує обороноздатність держави та визначає матеріально-технічну основу обороноздатності держави, але й надає потужного поштовху розвитку науково-технічному прогресу, надає змогу державі ефективно впливати на розвиток усієї економіки. Було прийнято до уваги, що військові технології та технології подвійного призначення можуть бути успішно використані в цілком мирних цілях, а завдяки об'ємній компонентній структурі ОПК може впливати на розвиток і рівень впровадження новітніх технологій у інші галузі господарства, особливо у «цивільне машинобудування», металургію, хімічну промисловість. Урешті-решт, ОПК посідає важливе місце у міжнародних економічних відносинах.

Адже ВТС вимагає патронату з боку керівництва держави на найвищому рівні, і це сприяє виникненню економічних зв'язків іншого характеру, у тому числі бартерних, офсетних, кредитних та лізингових.

Високий рівень ВТС сприяє підвищенню міжнародного авторитету з економічної точки зору, свідчить про конкурентоздатність продукції ОПК на міжнародному ринку та сприяє підвищенню міжнародного авторитету з політичної точки зору, тому тема статті є актуальною.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика ВТС України стала предметом наукового інтересу багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема: Б.П. Андресюк, В.П. Горбулін, В.П. Гречанінов, В.В. Горovenko, А.С. Гриценка, О.І. Кузьмук, М.П. Орзіх, Б.А. Пережняк, Л. Д. Тімченко та інші.

Мета статті полягає у дослідженні питань правового забезпечення військово-технічного співробітництва України з іноземними державами.

Основні результати дослідження. ВТС з іноземними державами є важливою складовою зовнішньополітичної діяльності України, пов'язаної з міжнародним співробітництвом у сфері розробки, виробництва, ремонту, модернізації, знищення (утилізації) товарів військового призначення, а також із міжнародними передачами таких товарів, яке й надалі відіграватиме важливу роль у реалізації актуальних завдань національної безпеки і оборони України. Головними завданнями ВТС є збереження і розвиток вітчизняного ОПК та забезпечення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань та правоохоронних органів України у новітніх озброєннях і військовій техніці, сприяння зміцненню дружніх міжнародних відносин України, її іміджу як держави, що володіє значним сучасним науково-технічним, технологічним та виробничим потенціалом зі створення ОВТ, забезпечення реалізації національних інтересів України в різних регіонах світу, формування передумов для розширення зв'язків України з іноземними державами, зокрема, у зовнішньоекономічній сфері та у сфері оборони.

Сучасний стан ВТС свідчить про потребу в удосконаленні регулювання питань формування та реалізації державної політики у сфері ВТС з іноземними державами, засад державного регулювання та державного контролю у цій сфері, а також повноважень учасників та суб'єктів ВТС.

Забезпечення реалізації державної політики у сфері ВТС, створення Української частини міжнародних і міждержавних комісій, визначення учасників ВТС від Української сторони, інші найважливіші повноваження у цій сфері

затверджені Указом Президента України «Про заходи щодо вдосконалення військово-технічного співробітництва України з іноземними державами» від 21.04.99 р. № 422/99 [10], покладені на Кабінет Міністрів України.

Постановою Кабінету Міністрів України затверджені «Державна програма реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу на період до 2010 року» [12], а також Положення, які регулюють цю сферу діяльності, а Генеральним штабом Збройних Сил України визначена Стратегія технічного оснащення Збройних Сил України, Державна програма розвитку ОВТ в Україні на період до 2015 р.

У той же час досі нормативними актами не передбачений порядок планування робіт з укладання міжнародних договорів з ВТС, науково-технічної та виробничої міжнародної кооперації у цій сфері, проведення переговорів, за підсумками яких планується укладення ЗЕД (контрактів) між вітчизняними й іноземними суб'єктами господарської діяльності, у тому числі робіт, що виконуються за власні обігові кошти вітчизняних виконавців, кредити вітчизняних або іноземних замовників, військово-технічного супроводження якості робіт у рамках міжнародних договорів України тощо.

Ратифікація, затвердження, виконання та денонсування міжнародних договорів України у сфері ВТС з іноземними державами здійснюється у відповідності до Закону України «Про міжнародні договори України» [4].

Самі ж рішення про проведення переговорів та укладення міжнародних договорів України у сфері ВТС з іноземними державами відповідно до пропозицій РНБО України, Кабінету Міністрів України або інших уповноважених на це центральних органів виконавчої влади, установ й організацій приймаються Президентом України.

Міжурядові (міжвідомчі) договори з окремих питань ВТС з іноземними державами, науково-технічної, виробничої, навчальної та іншої міжнародної кооперації у цій сфері в установленому порядку укладаються Кабінетом Міністрів України (центральними органами виконавчої влади)

ВТС України з іноземними державами призупиняється, обмежується, припиняється та поновлюється актами Президента України на виконання Україною рішень Ради Безпеки ООН, міжнародних зобов'язань України, або потреб забезпечення інтересів національної безпеки і оборони.

Пропозиції щодо призупинення, обмеження, припинення та поновлення ВТС з іноземними державами вносяться на розгляд Президенту України РНБО України, Кабінетом Міністрів України, або уповноваженими на це центральними органами виконавчої влади, установами й організаціями.

За роки незалежності органами державної влади України проведена значна робота з укладання міжнародних договорів України у сфері ВТС. Міжнародні договори з ВТС укладені з понад 30 країнами, із яких тільки частина ратифікована Верховною Радою України.

У зв'язку з відсутністю відповідної нормативно-правової бази з планування, організації, координації та контролю ВТС, значна кількість укладених міжнародних договорів, не сприяє реалізації планів і програм військово-технічної і військово-промислової політики органів державної влади з підготовки

держави до оборони. По значній кількості міжнародних договорів у цій сфері роботи взагалі не розпочаті і не створені міжнародні чи міждержавні комісії.

У цих умовах формування наукового, науково-технічного та технологічного набутку, оновлення наявних виробничих потужностей, науково-технічний розвиток ОПК здійснюється, в основному, при виконанні ЗЕД (контрактів) між вітчизняними й іноземними суб'єктами господарської діяльності без будь-якого планування, оцінки їх важливості органами державної влади у справі зменшення військово-технічної залежності від інших країн.

При цьому, у зв'язку з відсутністю належного державного регулювання при укладанні ЗЕД (контрактів), роботи, спрямовані на формування набутку, розвиток ОПК, виконуються через уповноважені організації з експорту-імпорту, на оплату послуг яких потрібно 30-40% від загальної вартості договору (контракту), тобто здійснюється тиск на Державний бюджет при реалізації програм, планів і заходів органів державної влади на забезпечення обороноздатності держави.

Однак на даний час не вжито дієвих заходів щодо розроблення, внесення на розгляд Верховної Ради України та забезпечення належного супроводження проходження у парламенті законопроекту про ВТС з іноземними державами.

Відсутність же комплексного, адекватного пріоритетним інтересам національної безпеки і оборони законодавчого регулювання питань ВТС призводить до неузгоджених дій органів державної влади і суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів, гальмує розвиток такого співробітництва, завдає шкоди національним інтересам України у зазначеній сфері.

У зв'язку з цим, 27.03.2009 Радою національної безпеки і оборони України було вирішено:

1). Підтримати основні концептуальні засади проекту Закону України «Про військово-технічне співробітництво з іноземними державами», внесеного Головою Ради національної безпеки і оборони України на розгляд Ради.

2). Запропонувати Президентові України внести проект Закону України «Про військово-технічне співробітництво з іноземними державами» на розгляд Верховної Ради України і визначити його як невідкладний для позачергового розгляду парламентом.

Головною метою цього закону являється нормативне врегулювання питань, що пов'язані з плануванням, організацією, координацією, контролем та виконанням робіт у сфері ВТС, як складової частини підготовки держави до оборони в мирний час, а саме:

- викладено визначення термінів, які використовуються в законі;
- визначено цілі й основні засади державної політики у сфері ВТС;
- визначено сфера застосування закону та види діяльності;
- встановлено порядок реалізації державної політики у сфері ВТС, організації робіт зі створення українських частин міжнародних та міждержавних комісій, визначення учасників ВТС від української сторони тощо;
- визначено повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування, установ, організацій і підприємств, суб'єктів ВТС;

— передбачено ліцензування діяльності у сфері розроблення, виробництва, випробування ОВТ, а також надання відповідних послуг.

Розроблення відповідного закону на даний час обумовлено:

— відсутністю належної правової бази в сфері планування, організації, координації, контролю, фінансування, оподаткування та виконання робіт з ВТС, науково-технічної, виробничої й іншої міжнародної кооперації у цій сфері згідно з Законом України «Про оборону України» [3];

— необхідністю виділення ВТС як складової частини підготовки держави до оборони в мирний час у відповідності до Закону України «Про оборону України» із загальної зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарської діяльності з реалізації «товарів військового призначення» на ринку озброєння, що здійснюється відповідно до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [1].

Висновки. Завдяки реалізації Закону України «Про військово-технічне співробітництво України з іноземними державами» виникає можливість створення та врегулювання таких умов у сфері ВТС, що дозволять:

— здійснювати планування, державне регулювання, координацію та контроль ВТС, науково-технічної і виробничої міжнародної кооперації з урахуванням планів, програм і заходів органів державної влади, спрямованих на підготовку держави до оборони і науково-технічного розвитку ОПК;

— поступово формувати науковий, науково-технічний та технологічний набуток для створення і виробництва високоефективних вітчизняних засобів збройної боротьби;

— зменшити витрати держави на проведення робіт із структурної перебудови ОПК;

— знизити рівень військово-технічної залежності держави від постачання ОВТ, засобів їх використання від інших країн за рахунок науково-технічного розвитку вітчизняного ОПК;

— забезпечити сприятливі умови для створення державного матеріального резерву та мобілізаційного розгортання галузей національної економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16 квітня 1991 року № 959-XII.

2. Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання: Закон України від 20 лютого 2003 року № 549-IV.

3. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII.

4. Про Міжвідомчу комісію з політики військово-технічного співробітництва та експортного контролю: Указ від 06.11.2009 № 909/2009.

5. Про Концепцію військово-технічного співробітництва України з іноземними державами на період до 2010 року: Указ Президента України від 27.08.2003 № 913/2003.

6. Про додаткові заходи щодо вдосконалення контролю у сфері міжнародного військово-технічного співробітництва: Указ Президента України від 24.12.2002 № 1207/2002.

7. Про розмежування повноважень центральних органів виконавчої влади у сфері військово-технічного співробітництва з іноземними державами: Указ Президента України від 20.03.2002 № 276/2002.

8. Про заходи щодо вдосконалення військово-технічного співробітництва України з іноземними державами: Указ Президента України від 21.04.1999 № 422/99.

9. Питання військово-технічного співробітництва з іноземними державами, експортного контролю та військово-промислової політики: Указ Президента України від 04.02.1999 № 121/99.

10. Про затвердження Державної програми реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу на період до 2010 року: Постанова Кабінету Міністрів України.

Терлецький Р.М. Правові аспекти регулювання військово-технічного співробітництва України з іноземними державами

У статті систематизовано та проаналізовано інформацію щодо наявного стану законодавчого врегулювання діяльності України у сфері ВТС з іноземними державами шляхом огляду та аналізу зазначеного співробітництва та діючої нормативно-правової бази України.

Ключові слова: військово-технічне співробітництво України з іноземними державами, зовнішньоекономічні договори, оборонно-промисловий комплекс.

Терлецкий Р.М. Правовые аспекты регулирования военно-технического сотрудничества Украины с иностранными государствами

В статье систематизирована и проанализирована информация относительно имеющегося состояния законодательного урегулирования деятельности Украины в сфере ВТС с иностранными государствами путем осмотра и анализа указанного сотрудничества и действующей нормативно-правовой базы Украины.

Ключевые слова: военно-техническое сотрудничество Украины с иностранными государствами, внешнеэкономические договоры, оборонно-промышленный комплекс.

Terletskiy R. Legal aspects of the regulation of military-technical cooperation with foreign countries in Ukraine

The article summary and analysis of available information on the status of legislative regulation of Ukraine in the sphere of military-technical cooperation with foreign countries through inspection and analysis of this cooperation and the existing legal framework of Ukraine.

Keywords: military-technical cooperation between Ukraine and foreign countries, foreign economic contracts, the military-industrial complex.

Стаття надійшла до редакції 16.05.2013.